

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н. КАРАЗІНА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова Приймальної комісії

Ректор Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Віль БАКІРОВ

« 2020 » 2021 р.

ПРОГРАМА

вступного екзамену (в усній формі) з географії

для здобуття ступеня бакалавра

за спеціальностями 103 Науки про Землю, 106 Географія,

014.07 Середня освіта (Географія)

на основі такого самого або вищого ступеня (рівня) вищої освіти

за іншою спеціальністю

I. Загальний географічний огляд земної кулі

Географія як наука, розвиток географічних досліджень. Об'єкт та предмет вивчення географії. Місце географічних дисциплін у системі наук. Джерела географічних знань. Методи географічних досліджень. Найвизначніші географічні відкриття, видатні мандрівники. Географічні дослідження світу та України в різні історичні епохи. Сучасні географічні дослідження та їх значення.

Земля в космічному просторі. Земля серед космічних тіл у Всесвіті та Сонячній системі. Вплив космічних тіл на природні процеси на Землі. Розвиток уявлень про форму та розміри Землі. Види руху Землі та їх наслідки. Тропіки, полярні кола. Місцевий час, годинні пояси, київський час, літній час.

Способи зображення Землі. Поняття про план місцевості. Горизонт. Сторони горизонту. Способи орієнтування на місцевості. Азимут. Масштаб та його види. Абсолютна і відносна висоти точок місцевості. Поняття про географічну карту. Основні відмінності географічної карти від плану місцевості. Типи карт. Особливості картографічного зображення. Спотворення на картах внаслідок кривизни Землі. Градусна сітка на карті та її елементи. Географічна широта і довгота. Значення карти в житті та господарській діяльності людини.

Літосфера та рельєф. Внутрішня будова Землі. Поняття «літосфера». Типи земної кори. Зовнішні сили, що змінюють поверхню Землі. Вивітрювання. Робота вітру, текучих вод, льоду. Внутрішні сили, що зумовлюють зміни земної кори. Вулкани та райони їх поширення. Землетруси та райони їх поширення. Утворення материків і океанів. Форми земної поверхні: рівнини, низовини, плоскогір'я, гори і нагір'я. Гори складчасті, складчасто-брилові. Поняття про річкову долину. Рельєф дна Світового океану. Острови і півострови. Значення рельєфу в господарській діяльності людини.

Атмосфера та клімат. Поняття про атмосферу. Висота, межі та будова атмосфери. Загальна циркуляція атмосфери. Нагрівання атмосфери. Зміни температури повітря залежно від географічної широти місця та від висоти над рівнем океану. Тиск атмосфери і його вимірювання. Вітри та їх походження. Бризи, мусони, пасати. Циклони й антициклони. Водяна пара в атмосфері. Атмосферні опади та їх утворення. Розподіл опадів на поверхні земної кулі. Вимірювання кількості опадів. Погода. Характеристика складових стану погоди. Спостереження за погодою. Значення вивчення погоди для господарства. Клімат. Залежність клімату від географічної широти місця, близькості моря, морських течій, рельєфу і висоти місцевості. Значення клімату в господарській діяльності людини.

Гідросфера та води Світового океану і суходолу. Поняття про гідросферу. Світовий кругообіг води. Світовий океан та його частини: моря, затоки, протоки. Географічне положення, особливості рельєфу, характерні риси клімату, основні морські течії та господарське освоєння океанів. Температура і солоність води. Господарське значення морів. Підземні води. Джерела. Використання підземних вод і джерел. Річка та її частини. Живлення річок. Басейни і вододіли. Канали та водосховища. Використання річок у господарській діяльності людини. Озера та їх господарське використання. Болота та їх використання. Льодовики.

Біосфера та ґрунти. Поняття про біосферу. Походження та поширення життя на Землі. Рослинність суходолу й океану. Тваринний світ суходолу й оке-

ану.

Географічна оболонка. Загальні закономірності природи Землі. Поняття про географічну оболонку. Загальні риси географічної оболонки. Поняття про природний комплекс. Взаємодія рельєфу і клімату та їх вплив на ґрунти, рослинність, тваринний світ. Зміна природних комплексів під впливом господарської діяльності людей.

Фізико-географічний огляд материків та океанів

Материки. Поняття «материк» і «частина світу». Характеристика материків: Євразія, Північна Америка, Південна Америка, Африка, Австралія, Антарктида (за типовим планом: фізико-географічне положення; історія відкриття і дослідження; природні умови, природні ресурси та їх використання і охорона; великі природні регіони; населення і політична карта).

Океани. Тихий, Атлантичний, Індійський, Північний Льодовитий (фізико-географічне положення, дослідження, природні умови і ресурси, їх використання та охорона).

II. Географія України

1. Фізична географія України

Географічне положення, формування території України. Формування території, сучасні розміри, адміністративно-територіальний поділ. Географічне положення, кордони. Місце України на політичній і економічній карті світу. Господарська оцінка економіко-географічного положення

Рельєф, тектонічна, геологічна будова, мінеральні ресурси. Основні риси рельєфу: низовини, височини, гори. Тектонічні структури, їх будова та рухи. Особливості геологічної будови території України. Геоморфологічна будова. Чинники виникнення несприятливих геологічних та геоморфологічних процесів та шляхи запобігання їм. Мінерально-сировинні ресурси. Закономірності поширення, характеристика і господарська оцінка паливних, рудних і нерудних корисних копалин.

Кліматичні умови та ресурси. Основні кліматотвірні чинники. Загальні риси клімату. Типи повітряних мас. Розподіл температур повітря й опадів на території України. Енергетичні кліматичні ресурси. Прогноз погоди.

Внутрішні води та водні ресурси. Загальні гідрологічні особливості території України. Поверхневі води, особливості їх формування і розподілу. Основні річкові басейни. Канали. Озера і водосховища. Підземні води. Болота, їх типи і поширення. Несприятливі гідрологічні явища і заходи запобігання їм. Водний баланс і водні ресурси України, шляхи їх раціонального використання і охорони.

Ґрунти, рослинний покрив, тваринний світ. Ґрунтовий покрив. Умови ґрунтоутворення, властивості, основні генетичні типи ґрунтів, закономірності їх поширення. Карта ґрунтів України. Господарське використання ґрунтів. Земельні ресурси України. Охорона земельних ресурсів.

Різноманітність видового складу рослинності, закономірності поширення рослинності. Рослинні комплекси лісів, степів, луків. Рослинні ресурси, їх охо-

рона і відтворення. Зелена книга України. Різноманітність видового складу тварин. Фауністичний склад лісів, степів, луків, боліт, водойм, Українських Карпат і Кримських гір. Тваринні ресурси, заходи з їх охорони і відтворення. Червона книга України.

Природні комплекси України і фізико-географічне районування. Умови розвитку і характерні риси природних комплексів. Взаємодія чинників і компонентів ПТК. Ландшафти та їх класифікація. Фізико-географічне районування України, його наукове і практичне значення. Господарська характеристика природних комплексів, проблеми використання й охорони. Мішані ліси. Лісостеп. Степ. Українські Карпати. Кримські гори. Чорне море. Азовське море.

Раціональне використання природних умов і природних ресурсів та їх охорона. Вплив господарської діяльності людини на природні умови і природні ресурси. Гоекологічна ситуація в Україні. Раціональне використання та охорона природних умов і природних ресурсів. Мінерально-сировинні ресурси. Кліматичні ресурси. Проблеми охорони природних систем Чорного і Азовського морів та водних ресурсів. Земельні ресурси та їх використання. Біотичні ресурси, їх раціональне використання й охорона. Рекреаційні ресурси. Природоохоронні комплекси.

2. Економічна і соціальна географія України

Економіко-географічне і політико-географічне положення України. Економіко-географічне положення і його господарська оцінка. Сучасний адміністративний розподіл. Геополітичні аспекти взаємодії з іншими державами, місце України на політичній і економічній карті світу.

Населення України. Територіальні відмінності і чинники розміщення та густоти населення. Природні й екологічні умови, які впливають на розміщення населення. Природний рух населення. Вікова і статева структура. Демографічна ситуація і демографічна політика. Міграція населення, її види та причини.

Національний та етнічний склад населення. Українська діаспора та причини її виникнення.

Урбанізація та регіональні відмінності в її рівнях. Типи міських поселень. Функції міст і міські агломерації. Сільське розселення та його територіальні відмінності. Демографічні проблеми сільського населення України, шляхи їх вирішення.

Розподіл трудових ресурсів за галузями господарства та регіонами. Раціональне використання трудових ресурсів. Безробіття і його географічні аспекти.

Загальна характеристика господарства, економічний потенціал. Основні риси галузевої структури господарства. Сучасні проблеми розвитку та територіальної організації господарства.

Промисловість. Загальна характеристика розвитку і розміщення промисловості. Галузева структура, спеціалізація та основні міжгалузеві комплекси. Сучасні проблеми і перспективи розвитку та розміщення промисловості.

Паливна промисловість. Структура, місце і роль у господарському комплексі. Вугільна промисловість. Райони добування і використання вугілля. Нафтова і газова промисловість. Основні райони нафто- і газовидобутку.

Енергетична промисловість. Електроенергетика, її структура, розвиток і розміщення основних типів електростанцій. Екологічні проблеми розвитку паливно-енергетичного комплексу.

Металургійна промисловість. Структура, місце і роль у господарстві. Чинники розвитку і розміщення. Сировинна база. Географія чорної металургії. Кольорова металургія, основні галузі та їх розміщення. Проблеми і перспективи розвитку металургійного комплексу.

Машинобудування. Значення, місце і роль у господарстві. Структура і принципи розміщення. Розміщення окремих галузей. Територіальна організація машинобудування. Проблеми і перспективи розвитку.

Хімічна промисловість. Значення, місце і роль галузі. Сировинна база. Галузева структура. Географія окремих галузей. Проблеми і перспективи розвитку.

Лісова, деревообробна і целюлозно-паперова промисловість. Галузева структура. Лісове господарство (лісозаготівельна промисловість). Деревообробна промисловість. Целюлозно-паперова промисловість. Лісохімічна і гідролізна промисловість. Проблеми і перспективи розвитку лісопромислового комплексу.

Промисловість будівельних матеріалів. Галузева структура. Чинники розвитку і розміщення. Географія цементної, скляної, порцеляно-фаянсової промисловості.

Легка промисловість Художні промисли. Структура, принципи розміщення і географія.

Харчова промисловість. Галузева структура, особливості спеціалізації, принципи розміщення і географія. Проблеми і перспективи розвитку.

Сільське господарство. Роль, місце і значення сільського господарства. Галузева структура. Земельний фонд. Рослинництво. Зернові культури. Вирощування технічних культур. Вирощування картоплі та овочів. Садівництво, ягідництво і виноградарство. Тваринництво.

Транспорт. Роль і значення транспорту. Основні види транспорту і особливості їх розміщення. Зовнішні економічні зв'язки України.

Соціальна сфера. Галузева структура, значення. Сфера послуг, її структура. Рекреаційно-туристське господарство, його територіальна структура.

Економічні райони. Географічний поділ праці та економічне районування. Економіко-географічна характеристика економічних районів. Донецький район. Придніпровський район. Північно-Східний район. Столичний район. Центральний район. Причорноморський район. Подільський район. Північно-Західний район. Карпатський район.

III. Економічна і соціальна географія світу

Сучасна політична карта світу. Етапи формування політичної карти світу. Типологія країн. Показники, що визначають рівень соціально-економічного розвитку країн. Форми правління та адміністративно-територіального устрою країн. Сучасна політична карта Європи, Азії, Африки, Америки, Австралії і Океанії. Міжнародні організації.

Географія населення світу. Чисельність населення світу і його динаміка. Природний рух населення та його відтворення. Демографічна політика. Стате-

вий і віковий склад населення. Етнічний (національний) склад населення. Найчисленніші народи і мовні сім'ї. Релігії народів світу. Нерівномірність розміщення населення на Землі. Урбанізація та її проблеми. Міське і сільське населення світу. Міграційні процеси. Трудові ресурси та зайнятість населення в різних сферах господарства країн та регіонів світу.

Географія світових природних ресурсів. Світові природні ресурси. Географія світових природних ресурсів: мінеральних, земельних, лісових, водних, рекреаційних, Світового океану. Ресурсозабезпеченість і ресурсозбереження.

Світове господарство. Поняття про світове господарство та етапи його формування. Чинники і принципи розміщення. Світове господарство в період НТР, основні риси НТР. Вплив НТР на галузеву структуру та розміщення виробництва.

Географія промисловості світу. Структура промисловості. Світова паливно-енергетична система. Географія вугільної, нафтової і газової промисловості. Електроенергетика світу. Чорна і кольорова металургія, основні райони розвитку і розміщення цих галузей. Машинобудування, його структура і географія основних галузей. Хімічна промисловість.

Географія сільського господарства. Галузева структура. Особливості розміщення галузей рослинництва і тваринництва.

Географія транспорту. Значення і місце в світовому господарстві. Розвиток та розміщення найважливіших видів транспорту: залізничного, автомобільного, трубопровідного, морського, повітряного.

Міжнародні економічні зв'язки. Основні форми економічного співробітництва. Міжнародний туризм та його різновиди.

Міжнародний географічний поділ праці. Поняття про міжнародний географічний поділ праці та його особливості. Спеціалізація і кооперування, інтеграція країн світу.

Глобальні проблеми людства. Виникнення і суть глобальних проблем людства. Найважливіші проблеми сучасності: війни та миру, екологічна, демографічна, сировинна, енергетична, продовольча, освоєння ресурсів Світового океану, шляхи їх вирішення.

Економіко-географічна характеристика країн світу

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення і трудові ресурси. Загальна характеристика господарства. Промисловість, її структура та спеціалізація. Характеристика основних галузей сільського господарства. Транспорт, його основні види та географія. Зовнішньоекономічні зв'язки.

Країни Європи і Азії: Німеччина. Великобританія. Франція. Італія. Польща. Білорусь. Росія. Японія. Індія. Китай. Туреччина.

Країни Америки: США. Канада.

Загальна характеристика країн Латинської Америки.

Загальна характеристика країн Африки.

Загальна характеристика країн Австралії і Океанії.

Структура і критерії оцінювання вступного екзамену з географії

Абітурієнту запропоновано 3 питання, відповідь на кожне з яких оцінюється у 20 балів.

Абітурієнт має відповісти також на 2 додаткові питання, відповідь на кожне з яких оцінюється у 20 балів.

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за 200-бальною шкалою: 100 + набрана кількість балів.

Критерії оцінювання	Кількість набраних балів
Абітурієнт виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно виконувати завдання, знаходить алгоритм виконання завдання, правильно встановлює причинно-наслідкові зв'язки і розуміє. Вільно володіє прийомами роботи з картою.	180-200
Абітурієнт вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна	150-179
Абітурієнт володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні	120-149
Абітурієнт володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу	менше 120

Голова фахової атестаційної комісії

Юрій КАНДИБА

ЗАТВЕРДЖЕНО

Приймальною комісією

Харківського національного

університету імені В.Н. Каразіна

протокол № 2 від « 08 » лютого 2021 р.

Відповідальний секретар

Приймальної комісії

Ольга АНОЩЕНКО